

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО-ПРОЕКТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Юлія ЛОКАРЄВА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни в Україні, входження її в європейський освітній простір, реформування багаторівневої системи освіти актуалізують проблему професійного становлення фахівців мистецької сфери, адже саме вони є носіями духовної культури та мають відігравати провідну роль у формуванні культурних цінностей, духовного та інтелектуального потенціалу країни.

Актуальні проблеми фахової підготовки педагогів-музикантів, підвищення рівня професіоналізму майбутнього вчителя музичного мистецтва значною мірою залежить від формування творчих проєктивних умінь, які є важливими для теорії та практики професійного становлення студентів вищих мистецьких навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість цієї проблеми висвітлено в дослідженнях прогресивних музикантів-педагогів, теоретиків-музикознавців, серед яких праці, присвячені формуванню творчо-проєктивних умінь (Л. Масол, В. Орлов, А. Растрігіна, О. Рудницька, Я. Сверлюк,

Т. Стратан, В. Черкасов), дослідження, що стосуються розвитку творчих музичних здібностей (Б. Теплов, Б. Яворський), вузькоспеціальні методики, спрямовані на формування творчо-проєктивних умінь, що стосуються художнього світогляду в процесі музично-історичних дисциплін (К. Васильківська); звуковисотних уявлень (Ю. Гонтаревська); музично-теоретичної підготовки на історико-стильовій основі (І. Малашевська) та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Мета статті. Виходячи з зазначеної проблематики, мета статті полягає в висвітленні особливостей творчо-проєктивного етапу професійного становлення студентів у процесі музично-теоретичної підготовки, акцентуванні на важливості формування творчих проєктивних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливий етап професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва направлений на формування творчих проєктивних умінь. Він базувався на змістовій лінії «проєктування набутих знань у майбутню

професійну діяльність», тому увага спрямовувалася на реалізацію набутого досвіду педагогічної майстерності студентів у форми музично-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Основна мета передбачала творчий підхід до музично-педагогічної діяльності студентів.

Професійне становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін значно активізується за умов педагогічно скерованої організації та проведення як аудиторних занять, упровадження експериментальних спецкурсів та спецсемінарів, так і позааудиторної діяльності студентів та проходження педагогічної практики.

З метою активного формування творчо-проективних умінь, збагачення музикознавчого тезаурусу, досвіду застосування мистецьких закономірностей важливим напрямком цього етапу було обрано систематичне спонукання студентів до стильової класифікації навчального матеріалу, до усвідомлення жанрових ознак музичного матеріалу, до вербалізації змістових характеристик музичних творів на основі узагальненого досвіду через реалізацію зв'язків із диригентсько-хоровою, вокальною та інструментально-виконавською підготовкою студентів. Тому наступна фаза даного етапу була спрямована на розвиток таких творчих умінь (лекційно-виконавських, вербалізації художніх образів).

Для активізації цих процесів було організовано конкурси на проведення кращого уроку музичного мистецтва, на кращий сценарій для позаурочного заходу, на проведення лекцій-концерту, на написання музичного твору (вокального та інструментального) в різних номінаціях (класичній, народній, естрадній), участь у науково-практичних студентських конференціях, наукових гуртках, головною метою якої було розширення ерудиції, вивчення репертуару для слухання музики в школі, розвиток творчих умінь педагогічної проєкції. Це відбувалося в рамках функціонування таких творчих проєктів: «Я – композитор», «Вечорниці», музичного лекторію «В гостях у Муз», спецкурсів «Мистецтво і медіа-простір», медіа-проєкту «Гаудеамус», факультативу «Творче музикування», наукового гуртка «Професійне становлення майбутніх учителів музичного мистецтва».

На творчо-проективному етапі експерименту було створено та впроваджено музичний лекторій «В гостях у Муз», який функціонував на базі Кіровоградської обласної дитячої філармонії. Основним завданням музичного лекторію була популяризація кращих зразків народної, класичної, сучасної естрадної музики, знайомство з життєвим шляхом видатних виконавців та

композиторів різних епох, музичними шедеврами, які увійшли у скарбницю світового мистецтва, а також ознайомлення з новими музичними поняттями.

Доповнила зміст творчо-проективного етапу професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва підготовка та участь студентів у всеукраїнських фестивалях-конкурсах «Сходинки до майстерності» м. Кіровоград та «Тріумф-фест» м. Київ. Студенти мали змогу індивідуального творчого самовиявлення. Презентовані прекрасні творчі роботи: «Класика і рок – діалог епох», «Розмалюю зиму джазовими фарбами» студентки 11-ї групи Лисак Наталі, «Я піснями чіпляюся за землю, щоб та не сумувала по мені» та «Пристравне танго кохання» студентки 11-ї групи Ковальчук Тетяни, «Молюсь, щоб повернувся» студентки 41-ї групи Ноговіциної Ксенії. За участь у конкурсах студенти отримали дипломи першого та другого ступеня.

На даному етапі дослідження було розроблено і впроваджено в навчальну програму експериментальний спецкурс «Мистецтво і медіа-простір». Його метою було опанувати знання і набути практичні вміння в галузі засобів масової інформації, виховати в студентів естетичне сприймання, основи інформаційної культури, креативне мислення, критичне ставлення до власної діяльності, створити умови для самовираження та творчої самореалізації особистості.

Спецкурс був спрямований на активізацію творчо-проективних умінь, в результаті якого здійснюється можливість створення та презентації власних творчих мистецьких проєктів. Під час упровадження спецкурсу студенти мали змогу ознайомитися з різними напрямками розвитку масової інформації та комунікації, творчо самовиразитися в різних професійних якостях: режисера, кінорежисера, оператора, дизайнера, музичного редактора, звукорежисера, звукооператора, гримера, ді-джея, диктора, телеведучого, телерепортера тощо [1].

Плідним результатом апробації спецкурсу «Мистецтво і медіа-простір» став студентський медіа-проєкт «Гаудеамус» (2004 – 2012), який висвітлював масштабні мистецькі події, творчі проєкти, театралізовані постановки, художні виставки – все цікаве, що відбувалося в житті студентства. Студенти мали змогу проявити себе у творчому напрямку: в якості виконавця-ілюстратора, вокаліста, лектора, концертмейстера, ведучого, режисера, актора тощо, а також знайти власний стиль і засоби самореалізації.

Наступна фаза третього етапу була спрямована на активізацію процесів рефлексії (самооцінки) майбутніх учителів музичного мистецтва. Технологія професійного становлення

передбачала спеціальні діагностичні програми професійної рефлексії та саморефлексії, об'єктивної оцінки та прогнозування своєї діяльності в різних її аспектах. Представлена програма була модифікованим варіантом технології професійного становлення В. Орлова [2], яка включала різні тести, опитувальники, тренінги, рефлю-тренінги, формувальні завдання.

Цей етап дослідно-експериментальної роботи був зосереджений на впровадженні у педагогічний процес системи рефлексивних тренінгів. Тому в експериментальному дослідженні важлива увага приділялася застосуванню педагогічних засобів і створенню педагогічних умов рефлексивної позиції майбутнього вчителя, актуальність якої підтверджується загально визнаним висловом Ж. Піаже, котрий стверджував, що рефлексія – це внутрішня дискусія. На всіх етапах професійної підготовки на основі виокремлених показників простежувався прояв рефлексивної позиції майбутнього вчителя.

Перший показник рефлексивної позиції – критичність мислення майбутнього вчителя як актуальна, соціально значуща якість – формувалася у ході вирішення проблемних навчально-освітніх і педагогічних завдань, зміст котрих вимагав від студентів особистої думки, вміння оцінювати, рецензувати, шукати ефективні шляхи самовдосконалення.

Наступний показник – прагнення студентів до обґрунтування власної педагогічної позиції – сприяв розвитку формально-логічних умінь, які на рівні педагогічної техніки формувалися послідовно на всіх етапах професійної підготовки. Рівень цього показника підвищувався за рахунок аналогічних характеристик викладацької діяльності.

Третім показником рефлексивної позиції є здатність і прагнення студентів до самовдосконалення. Ці характеристики розвивались у ході дослідно-експериментальної роботи за допомогою різних педагогічних засобів моделювання навчальних ситуацій. Рефлексивне прагнення до самовдосконалення поглиблювалося за рахунок «інтелектуальної провокації», яку ініціював сам викладач або стимулював до цього студентів.

Четвертий показник – прагнення і здатність студентів вести дискусію щодо професійного становлення та самовдосконалення. Розвитку рефлексії сприяли широко впроваджені у навчально-виховний процес діалогічні форми, оскільки монолог веде до гальмування рефлексивно-оцінних процесів. Студенти цілеспрямовано оволодівали основами дискусійного мовлення, методикою дискусійних форм роботи, упровадження і самостійного вироблення «правил дискусії» тощо.

П'ятий показник – це готовність до адекватної самооцінки та обрання методів самовдосконалення. Він формувалася через цілеспрямовану підготовку майбутнього вчителя до саморегуляції, самооцінки і самовдосконалення. Цьому сприяли рекомендації викладача, індивідуальна робота, педагогічні тренінги, заняття у складі малих навчальних груп. Інтенсифікували рефлексивні процеси комунікативні ситуації, спільний самоаналіз і групова самооцінка процесу та результатів моделювання навчальних педагогічних ситуацій.

Особливо виразно це виявлялось у діяльності тимчасових мікрогруп, які створювалися відповідно до потреб навчально-практичної ситуації. «Наукові консультанти», у ролі котрих по черзі виступали всі студенти, оцінювали педагогічну активність кожного члена групи й усього мікроколективу, викладач виконував функції експерта. Програми рефлю-тренінгів були направлені на розвиток рефлексивних та емпатійних умінь. Прикладом їх можуть слугувати наступні формувальні завдання.

Програма тренінгу, мета якого полягає в розвитку рефлексії та емпатії, висуває ряд формувальних завдань: спробуйте поглянути на себе (свою поведінку, образ мислення) очима студентів, колег, учнів, адміністрації, викладача-методиста; прослідкуйте за тим, з чого починається Ваше спілкування з учнями на уроці. Чи існує для Вас «невербальна» форма спілкування? Якщо так, то поясніть, у чому вона полягає і проілюструйте це у формі тренінгу; чи вдається Вам простежити за реакціями дітей, особливостями їхньої поведінки при виконанні різних видів музичної діяльності. Змодельуйте обставини і поведінку суб'єктів у формі тренінгу.

Для студентів старших курсів була запропонована програма рефлексивного осмислення й корекції особистісних якостей. Студенти мали відповісти на такі запитання: чи відкриті Ви для обговорення з колегами своїх особистісних професійних проблем? Чи готові Ви до прийняття критичних зауважень на свою адресу? Як це впливає на Вашу особисту професійну самооцінку? Сформулюйте свою професійну самооцінку (за певний період); спрогнозуйте перспективу професійного становлення і самовдосконалення. Пригадайте складні педагогічні ситуації, виходячи з яких Ви відчували, що діяли професійно; які особистісні професійні якості допомогли Вам у вирішенні проблем? Відсутність яких якостей вчителя музики Вам суттєво заважає у музично-педагогічній практиці?

Респондентам були запропоновані завдання для самостійної роботи. Творча група знайомилася з теоретичним матеріалом до заняття, вибирала одну з методологічних

концепцій (методологічні джерела особистісного самовдосконалення вчителя музики) і поглиблено вивчала її, використовуючи наукову літературу відповідної тематики, з метою представити цю концепцію на занятті. Група студентів відповідала на запитання, що виникали в учасників, а також на питання, запропоновані для дискусії та самоконтролю. Основними завданнями для самостійної роботи були творчі розповіді на теми: «Як я уявляю власну професійну діяльність», «Чи вмію я керувати своїми думками і почуттями», «Чи зможу я спрямовувати думки і почуття інших людей», «Я – професіонал», «Як я розумію категорію «професіоналізм» тощо; написання твору на тему: «Я в пошуках сенсу життя», «Які ідеї лежать в основі моєї майбутньої музично-педагогічної діяльності?», «Моя улюблена професія», «Моє життєве кредо», «Мій шлях у професію», «Я – вчитель, вихователь, митець», «Професія вчителя музики – творча чи ні?» та ін.; написання листа, адресованого собі, де відверто та критично проаналізувати себе, висловити реальне бачення себе; запис на магнітофон звернення до себе.

Метою цих завдань був аналіз себе, потреба вслухатися та зануритись у свій внутрішній світ, знайти свій образ, прийняти себе. Ці завдання виконувалися в тому випадку, коли виникали якісь проблеми, відчувалася потреба та необхідність висловитись, з метою краще зрозуміти себе, свої прагнення та думки [2].

Студентам пропонувалося оцінити власну практичну діяльність, дати оцінку творчим проектам, створеним у рамках спецкурсу «Професійне становлення майбутнього вчителя музики засобом музично-теоретичних дисциплін», «Мистецтво і медіа-простір», музичного лектору «В гостях у Муз» та медіа-проекту «Гаудеамус». Студенти після презентації кожного творчого проекту проводили колективні обговорення, робили характеристики-огляди у вигляді коментарів, письмових зауважень, тестів, критичних статей, відкритих і закритих анкет, а також виявляли власну оцінку, самооцінку, мали можливість самокоригування та самоаналізу.

До виконання вищезазначених завдань було залучено кращих студентів, які мають базову спеціальну підготовку (музичні училища, училища культури), для них виділялися додаткові години з музично-теоретичних дисциплін, висувалася обов'язкова умова проходження педагогічної практики на базі педагогічних училищ, проведення лекцій-концертів, участь у науково-практичних студентських конференціях, захист кваліфікаційної роботи. Це давало можливість отримати додаткову кваліфікацію – «викладач музично-теоретичних дисциплін педагогічного училища».

З метою виявлення динаміки розвитку механізмів рефлексії у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання ми запропонували досліджуваним пройти чотири фази розвитку рефлексії відповідно до теорії С. Дюраля і Р. Віклунда, яка обґрунтовує необхідність зосередження уваги на собі, самооцінці, афективній реакції, прагнення людини зменшити усвідомлені розходження між власною поведінкою та особистісним ідеалом чи стандартом. Водночас, щоб реалізувати це намагання, яке сприяє розвитку суб'єктивності, суб'єкт повинен активізувати механізми самосвідомості у контексті особистісного зростання або ж відмовитися від рефлексування, яке несе в собі елемент самоусвідомлення власних помилкових внутрішніх оцінок і відповідно – дій. Виконання даних завдань дозволило визначити рівень розвитку передумов, що впливають на формування особистісної позиції студента до професійного розвитку і готовності професійно самовдосконалюватися.

Висновок. Таким чином, можна дійти висновку, що у процесі професійного становлення фахівців у галузі музичних спеціальностей головна увага приділяється саме особистісним компонентам цієї підготовки, активізації її суб'єктивності різноманітними музичними та психолого-педагогічними засобами, які сприяють не тільки професійному самовдосконаленню, але й підвищенню професіоналізму особистості загалом.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Людмила Михайлівна Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.
2. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: [монографія, ред. І. А. Зязюна] / Валерій Федорович Орлов – К.: Наукова думка, 2003. – 262 с.
3. Растрігіна А. М. Фундаменталізація вищої музично-педагогічної освіти в контексті сучасного цивілізаційного розвитку: до постановки проблеми / Алла Миколаївна Растрігіна. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. – 318 с.
4. Сверлюк Я. В. Теоретико-методичні основи професійної підготовки диригента оркестрового колективу у вищих мистецьких навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 «теорія та методика професійної освіти» / Я. В. Сверлюк. – Київ, 2011. – 36 с.
5. Стратан Т. Б. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів музики засобами мистецтва: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Стратан Тетяна Борисівна. – К., 1996. – 178 с.
6. Черкасов В. Ф. Становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні (1962 – 1991 рр.): [монографія] / Володимир Федорович Черкасов. – Кіровоград: Імекс-ЛІТД, 2008. – 376 с.

BIBLIOGRAFIYA

1. Masol L. M. Zahal'na mystets'ka osvita: teoriya i praktyka: monohrafiya / Lyudmyla Mykhaylivna Masol. – K.: Promin', 2006. – 432 s.

2. Orlov V. F. Profesiynne stanovlennya maybutnikh vchyteliv mystets'kykh dystsyplin: teoriya i tekhnolohiya: [monohrafiya, red. I. A. Zyazyuna] / Valeriy Fedorovych Orlov – K.: Naukova dumka, 2003. – 262 s.

3. Rastryhina A. M. Fundamentalizatsiya vyshchoyi muzychno-pedahohichnoyi osvity v konteksti suchasnoho tsyvilizatsiynoho rozvytku: do postanovky problemy / Alla Mykolayivna Rastryhina. – Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2006. – 318 s.

4. Sverlyuk Ya. V. Teoretyko-metodychni osnovy profesiynoyi pidhotovky dyryhenta orkestrovoho kolektyvu u vyshchyykh mystets'kyu navchal'nykh zakladakh: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra ped. nauk: 13.00.04 «teoriya ta metodyka profesiynoyi osvity» / Ya. V. Sverlyuk. – Kyiv, 2011. – 36 s.

5. Stratan T. B. Formuvannya pedahohichnoyi maysternosti maybutnikh uchyteliv muzyky zasobamy mystetstva: dys. ... kandydata ped. nauk: 13.00.01 / Stratan Tetyana Borysivna. – K., 1996. – 178 s.

6. Cherkasov V. F. Stanovlennya i rozvytok muzychno-pedahohichnoyi osvity v Ukrayini (1962 – 1991 rr.): [monohrafiya] / Volodymyr Fedorovych Cherkasov. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2008. – 376 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Локарева Юлія Валеріанівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійне становлення майбутніх учителів музичного мистецтва.